

po predhodnem posvetovanju s sodnim dvorom, vprašanja porotnikom o krivdi obtoženca. Stranke so imele pravico predlagati spremembo vprašanj in sodni dvor je o predlogih razsodil takoj. Vprašanja so morala biti sestavljena tako, da so porotniki nanja odgovarjali z da ali ne. Sledili so govori strank, ki so obsegali le vprašanja krivde. Predsednik je nato sklenil obravnavo in v kratki obrazložitvi povzel njene izsledke ter naštel dokaze, ki so govorili obtožencu v prid in one, ki so govorili zoper njega, ne da bi razodel svoje mnenje o zadevi, razložil porotnikom znake kaznivega dejanja ter pomen izrazov, ki se nahajajo v vprašanjih in jih opomnil na njihove dolžnosti. Porotniki so z napisanimi vprašanji odšli v posvetovalnico. Po končanem posvetovanju in glasovanju so se porotniki vrnili v dvorano, kjer je njihov predsednik prebral odgovore in izročil senatu zapisnik o posvetovanju. Kadar je porota izrekla, da je obtoženec kriv in so bili vsi člani sodnega dvora soglasni, da so se porotniki pri tem izreku motili, je odločil, da se razsodba odloži do prve prihodnje porotne seje in zadeva odkaže pred drugo poroto. Kadar je porota izrekla, da obtoženec ni kriv, je izdal porotni sodni dvor sodbo, s katero je bil obtoženec oproščen tožbe. V primeru pa, ko je porota izrekla, da je obtoženec kriv, so sledili govori strank, ki so se predvsem tikali kazni. Sodni dvor se je nato umaknil na posvetovanje in je nato prisodil primerno kazen. Sodba se je razglasila na javni seji.

3. Tudi postopek pri prestopkih, ki je tekel pred okrajnimi sodišči, so urejala določila posebnega poglavja Kazenskopravnega reda, tudi tu so subsidiarno veljala določila postopka pred zbornimi sodišči prve stopnje, sicer pa je bil postopek pred temi sodišči enostavnejši in sodil je en sam sodnik.

Državni pravdnik tu ni bil udeležen neposredno. Njegovo delo so opravljali organi, določeni s posebnim ukazom in v tej funkciji podrejeni državnemu pravdniku tistega zbornega sodišča prve stopnje, pod katerega okoliš so spadali. Kazenski postopek se je pričel z ustnim ali pismenim predlogom za zakonito kaznovanje, ki ga je podal uradnik, ki je bil postavljen za opravljanje del državnega pravdnika in kadar ni želel preganjati določenega prestopka – zasebni udeleženec. Okrajni sodnik je praviloma odredil glavno obravnavo takoj, ko so se opravile uvodne poizvedbe, ki so se mu zdele potrebne. Prave uvodne preiskave ni bilo. Glavna obravnavo se je začela z obrazložitvijo obtožbe, sledilo je zaslišanje obdolženca, izvedba dokazov, predlogi tožilca in zasebnega udeleženca in kon-

čno odgovor obdolženca in njegovega zagovornika. Po končani obravnavi je okrajni sodnik takoj razglasil sodbo z bistvenimi razlogi in jo pristavil ali priložil zapisniku o glavni obravnavi. Izrek sodbe je izjemoma odložil na naslednji dan.

Zakon je za manjše prestopke omogočal še krajši in enostavnejši postopek s kazenskim mandatom. Sodnik je v tem primeru lahko, s kazenskim mandatom brez poprejšnjega postopka, storileu prestopka določil kazen, vendar le do tri dni zapore ali manjšo denarno kazen. V primeru ugovora pa je stekel reden postopek.

Iz opisanih kazenskih postopkov je razvidno, kateri dokumenti so v zvezi z njimi nastajali. Vlagali so se, in se tudi danes, v posebne ovoje, ki imajo na zunanji strani označen naslov sodišča, ime in priimek obdolženca ter navedbo kaznivega dejanja. Vsi dokumenti skupaj tvorijo sodni spis in predstavljajo zelo občutljivo celoto. Mnogokrat en sam izgubljen ali namerno izločen list povzroči, da izgubi vrednost ves sodni spis.

OPOMBE

1. Državni zakonik, 1873, št. 119; — 2. Državni zakonik, 1852, št. 117; — 3. Kazenskopravni red 8-17, v nadaljevanju K.p.r.; — 4. V času od 14.11.1918 do 28.11.1919 sta bili le dve sodni stopnji; — 5. K.p.r., 56; — 6. K.p.r., 51; — 7. K.p.r., 64; — 8. K.p.r., 29-37; — 9. K.p.r., 84-296; — 10. K.p.r., 38-41; — 11. K.p.r., 297-351; — 12. K.p.r., 447-482.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Gerichtszuständigkeit und Strafverfahren auf erster Stufe in den Jahren 1874-1930

Jelka Melik

Die Strafgerichtsbarkeit wird und wurde in der Vergangenheit vor allem von regulären Gerichten mit allgemeiner Zuständigkeit ausgeübt, die in der Regel entscheiden und haben über alle Strafsachen entschieden, außer wenn einzelne Angelegenheiten mit dem Gesetz besonders aus ihrem Arbeitskreis ausgenommen werden. Die Zuständigkeiten und das Verfahren seitens regulärer Gerichte werden vom Strafverfahrensrecht bestimmt. Unsere reguläre Gerichte mit allgemeiner Zuständigkeit wirkten sehr lang – von 1874 bis 1930 – gemäß der Strafverfahrensordnung vom 23. Mai 1873. Erst das Strafverfahrenskennen ermöglicht uns, die Bedeutung von einzelnen Gerichtsdokumenten und ihrer Gesamtheit zu verstehen.

Gradivo Kranjskega deželnega odbora in leto 1918

Saša Serše

V drugi polovici 19. stoletja so avstrijske dežele, med njimi tudi Kranjska, dobile s februarским patentom 1861 ponovno svojo avtonomijo. Deželno

samoupravo sta predstavljala deželni zbor in odbor. Njuno organizacijo in delo sta določala deželni red in deželnozborski volilni red. Leta 1914 nasto-

pi zaradi vojne izredno stanje tudi na področju deželne samouprave. Deželni zbor se ni več sestajal, z delom je nadaljeval zgolj deželni odbor, ki se je sestajal na sejah, kjer je v imenu zbora sprejemal začasne sklepe. Le-ti so bili sprejeti v okviru že prej izdanih zakonov, vendar s pridržkom, da jih bo naknadno potrdil zbor. Kljub vojnim razmeram je dežela skrbela za vzdrževanje deželnih prometnic, kakor tudi za gospodarske, dobrodelne in učne zavode, kar pa je bilo v največji meri odvisno od razpoložljivega denarja. Deželni odbor se je poslednjič sestel 22. oktobra 1918¹, ko mu je predsedoval zadnji deželni glavar dr. Ivan Šušteršič. Prisotnim odbornikom je naznanil, da bo deželni odbor primoran še nadalje opravljati tekoče zadolžitve, vendar strogo objektivno, brez vsake politične barve. Odbor v tisti situaciji ni mogel izvršiti nobenega političnega dejanja več. Odborniki so pozdravili proglas Narodnega sveta z dne 19. oktobra 1918. Predsedstvo narodne vlade SHS je 14. novembra 1918 izdalo odredbo o razpustitvi deželnega odbora² in obenem imenovalo člane komisije za začasno vodstvo in ukinitve deželne uprave; ti so bili načelnik dr. Karel Triler, namestnik – nadravnatelj deželnih uradov Matija Zamida ter člani dr. Fran Novak, Bogomil Remec in dr. Ivan Ogrin. Dodatno pa sta bila imenovana 31. decembra istega leta še dr. Milan Korun in Ivan Kočmur.

Vse zadeve deželnega odbora so bile prenešene na pristojne oddelke narodne vlade, komisija pa je opravljala le še ukinitve deželne uprave in vodila upravo deželne imovine. Vsi deželni uradi so ostali v bistvu še nadalje v svoji funkciji, kar je razvidno iz ohranjenega gradiva in spisovnih evidenc. Z uredbo l. aprila 1920 (Ur. l., 163) deželne vlade je bila ustanovljena komisija za upravo kranjske deželne imovine v Ljubljani. Predvidena je bila za oskrbovanje in ukinitve imovine bivše vojvodine Kranjske. Vrhovno nadzorstvo nad komisijo je imel predsednik deželne vlade, sicer pa je odločala o vseh zadevah samostojno. Njeni člani so bili: načelnik dr. Vinko Gregorič, prof. Josip Breznik, Ivan Kocijan, Ivan Ogrin, Ivan Stanovnik, višji ravnatelj Matija Zamida in zapisnikar M. Černe.

Namen referata je delen prikaz delovanja deželnega odbora v letu 1918. Na podlagi ohranjenih zapisnikov sej in gradiva njegovo delovanje razvrstimo na posamezna področja:

1. politična problematika
2. socialna problematika
3. imovinska problematika

ad 1/ Politična problematika

Brez dvoma je bilo leto 1918 odločilnega pomena za nadaljno usodo slovenskega naroda. Člani kranjskega deželnega odbora so sprejeli sklep, da se ne strinjajo z delovnjajem dr. Anteja Trumbića. Naj citiram njihovo stališče, izrečeno na seji odbora 19. junija 1918: »Prebivalstvo Kranjske dežele želi, da se čimprej povrne mir in išče svojo srečno bodočnost slejkoprej edino pod žezlom prejasne habsburško-lotarinske dinastije. S tistimi pa, ki so v najhujšem času zbežali iz domovine, da spletkarijo s sovražniki našega cesarstva in podaljšujejo vojko, noče Kranjska nobenega stika in se jih z ogor-

čenjem otresa kot največjih škodljivcev naroda«³. Bilo je izredno glasovanje, pri katerem so vsi odborniki glasovali za resolucijo, le dr. Karol Triller se je vzdržal, ker še ni bila vstavljena izjava dežel za majniško deklaracijo.

Vsem županstvom je odbor poslal okrožnico z omenjenim sklepom in ukazom, da se občine pokorijo političnim stališčem odbora. Na okrožnico 21. junija 1918⁴ je deželni odbor dobil od velike večine kranjskih občin izjave, v katerih so obsojale početje veleizdajalca dr. Anteja Trumbića ter izražale neomajano zvestobo prejasni hiši Habsburški, hkrati pa velika večina občin izjavlja željo po uresničevanju Jugoslovanske majniške deklaracije. Kljub opozorilom so nekatere občine nasedle »agitaciji« in niso dale izjave zoper dr. A. Trumbića, nekatere pa so izjavile, da jim početje A. Trumbića ni znano. Deželni odbor pa niti najmanj ni dvomil, da je ljudstvo kranjske dežele zvesto svojemu vladarju, zato je izdal še dve okrožnici (3.7.1918) št. 7579⁵ in 7580⁶ in z njima znova pozval občine k odločitvi. Končno so se ukazu pokorila vsa županstva, razen občin Brusnica in Kropa. Namestnik deželnega glavarja dr. Evgen Lampe pa je predlagal razpust teh dveh občin.⁷

Zadnja seja deželnega odbora je bila 22. oktobra 1918,⁸ začetek seje je bil ob 3. uri popoldne, navzoči pa so bili: predsednik deželni glavar dr. Ivan Šušteršič, odborniki dr. Evgen Lampe, dr. Vladislav Pegan, dr. Karol Triller in dr. Ivan Zajec ter zapisnikar pisarniški nadoficial Ivan Sotelšek. Deželni glavar je odprl sejo z besedami: »Odkar sem zadnjikrat imel čast predsedovati seji deželnega odbora so se odigrali veliki zgodovinski dogodki, ki so ustvarili popolnoma novo situacijo. S to situacijo mora računati tudi kranjski deželni odbor in iz nje izhajati realno-politične posledice. Deželni odbor je politična korporacija, ker je izšel iz političnih volitev.

V današnji situaciji, ki je prehodnega značaja, ne more izvršiti nobenega političnega čina več, izvzemši jednega samega: da pozdravi proglas Narodnega Vječa SHS z dne 19. oktobra 1918, izražajoč nado, da se v dvanajsti uri doseže sporazum med narodom in našim vladarjem. Prvo je naša narodna, drugo naša dinastična dolžnost.

V ostalem pa se ima deželni odbor odslej smatrati le še kot neke vrste negotiorum gestor. Opravljati ima tekoče posle strogo objektivno, brez vsake politične barve, varovati v svojem ustavnem delokrogu interese dežele in vsega njenega prebivalstva, hraniti deželno imetje in vse pripraviti, da izroči svoje posle bodoči legitimni oblasti.

ad2/ Socialna problematika

Glavne oblike socialnega skrbstva med vojno so bile razne podpore, ki so jih prejeli posamezniki ali družine zaradi obubožanosti, bolezni, pogina živine, požara in potresa (Krško). Zaradi obsežnih vojaških akcij in rekvizicij kmečkih zalog hrane je bila dežela gospodarsko tako izčrpana, da je bil odbor primoran odobriti kredit aprovizacijskim odborom za nakup hrane revnim slojem. Leta 1917 so pod vodstvom deželnega odbora po celi deželi ustanovili aprovizacijske odbore. Te odbore je de-

želni odbor podpiral iz deželnih sredstev.

Deželni odbor je na seji dne 10. oktobra 1917⁹ sklenil, da se uvede deželna aprovizacija za nepremožne sloje v celi deželi. V ta namen se pod vodstvom deželnega odbora ustanove po celi deželi aprovizacijski odbori za cele sodne okraje, dekanije ali sicer določena ozemlja. Tako osnovane odbore bo deželni odbor podpiral iz deželnih sredstev. V smislu tega sklepa je deželni odbor izdal posebno okrožnico (št. 11949, 11. oktober 1917),¹⁰ s katero poziva vsa županstva in župne urade na Kranjskem, da osnujejo aprovizacijske odbore. Deželni odbor je dal županom in župnim uradom v tej okrožnici navodila:

»Okoliš vsakega odbora je treba določiti po danih krajevnih razmerah. Industrijski kraji se glede na posebni značaj lahko izločijo in ustanove svoje lastne odbore.

Glavno načelo je, da se odbori ustanove sporazumno med župnimi uradi in županstvi. Odbor naj bo maloštevilen, da lažje posluje. Vsak odbor naj ima svojega tajnika (tajnico), ki se načeloma nagradi iz deželnih sredstev. Člani odbora in tajnik se takoj naznanijo deželnemu odboru. Ko le-ta izreče svoje odobrenje, postane odbor takoj deležen deželne podpore. Tajnikove nagrade določi deželni odbor na predlog predsednika aprovizacijskega odbora. Priporočajo se za tajništvo zlasti gg. kaplani, učitelji in učiteljice. Vendar je to prepuščeno prosti presoji aprovizacijskega odbora. Glavna stvar je, da odbor intenzivno in točno deluje. Izbira strank, ki se podpirajo, je prepuščena aprovizacijskemu odboru. Brezpogojno varovati je le načelo, da se gre samo na podpiranje manj premožnih slojev – tistih, katerih prehrana je nemogoča odnosno docela nezadostna, če se jih ne podpira. V poštev prihajajo tedaj v prvi vrsti prav revni, potem pa tudi manj premožni, živeči v zelo tesnih gmočnih razmerah, ki jim bistveno primanjkuje živeža. Prav posebno se je ozirati na prehrano otrok, ki so nada boljše prihodnosti. Družine z otroci se imajo tedaj predvsem upoštevati.«

Na okrožnico se je oglasilo veliko število županstev in župnih uradov in sporočilo deželnemu odboru svoje želje, deželni odbor pa z odgovori ni bil zadovoljen in je zato o stvari vnovič sklepal na seji 15. decembra 1917¹¹ in sklenil sledeče:

»Razpošlje se nova okrožnica vsem občinam, ki so se odzvale na tukajšnjo okrožnico pod št. 11949, dalje dotičnim župnim uradom in dekanatom z opozoritvijo, da obrazložb ob poslani okrožnici niso razumeli, ker je deželni odbor imel v mislih aprovizacijske odbore za širše okoliše, ki bi bili v stanu v večjem obsegu delovati, ne pa za vsako občino posebej.«

Tej okrožnici se priloži prvotna okrožnica s pozivom, da se ravna v njenem smislu. Velike, izredno razsežne občine se obravnavajo kot samostojna aprovizacijska okrožja.

Od Deželnega mesta za vnovčenje živine si je pustil deželni odbor izplačati vsoto 300.000 K dne 31. decembra 1917 in kmalu nato je tudi pričel razdeljevati podpore aprovizacijskim odborom, kljub temu, da ni bil dosežen njegov, v obeh okrožnicah označen namen, da bi se bili namreč ustanovili

aprovizacijski odbori za večje okoliše. Brez dvoma je imelo dovoljenje teh podpor politično ozadje in je bil glavni namen deželnega odbora in njegove akcije pridobiti pristaše za nove politične stranke, ki so se osnovala po razbitju Slovenske ljudske stranke. To se vidi že iz tega, da je misel o ustanovitvi aprovizacijskih odborov po deželi nastala prav v času, ko se je ustanovila nova kmečka stranka in stranka obrtnikov. Kaže pa to tudi okoliščina, da se je največ podpor razdelilo v času, ki je bil najbolj kritičen, t.j. prve tri mesece leta 1918, ko je od 124 aprovizacijskih odborov podporo prejelo le 59. Kasneje, ko je postalo vendo bolj jasno, da se politika deželnega odbora ne bo obdržala, so bile podpore redkeješe.

Podpore za aprovizacijske namene je med drugim prejel tudi mestni magistrat ljubljanski, in sicer v znesku 20.000 K.

Od vsote 300.000 K je bilo leta 1919 na razpolago še 66.800 K.¹²

Deželni odbor se je avgusta 1916¹³ pričel ukvarjati z vprašanjem aprovizacije, in sicer v prvi vrsti za deželne dobrodelne zavode, v drugi pa za razne korporacije, deželne uslužbence in druge osebe. Pri tem se je posluževal trgovca Ferdinanda Gruške, ki je imel razne zveze z vojaškimi krogi, razen tega pa tudi z dobavitelji, zlasti z onimi na Ogrskem, od koder se je moglo v Avstrijo priskrbeti največ blaga.

Vse aprovizacijske akcije deželnega odbora preko Gruške so bile razdeljene na tri skupine.

Prva skupina zadeva dobavo masti, slanine, prekajenega mesa in čebule z Ogrske v letih 1916 in 1917. Prvotno je bila ta akcija mišljena v manjšem obsegu, nabavili bi le količino, ki bi jo rabili deželni dobrodelni zavodi. Kasneje se je akcija razširila, ker se je ugotovilo, da se da dobiti večje količine blaga.

Dežela je v večjih pošiljkah prejela: 42.319 kg masti, 47.565 kg osoljene in prekajene slanine, 14.720 kg prekajenga mesa, 1.390 kg ocvirkov in 80.000 kg čebule. Dežela ni prejela 14 sodov masti, ker je bila pošiljka zaplenjena (zasežena) v Zaporešiču na Hrvaškem. Pošiljke so se oddajale deželnim dobrodelnim zavodom, hiralnici pri sv. Jožefu, deželni prisilni delavnici, raznim vojaškim bolnicam, raznim zavodom v Ljubljani, raznim županstvom za aprovizacijo, delavcem v industrijskih krajih, raznim kategorijam uradništva, učiteljstva in služabništva ter drugim strankam.¹⁴ Cen vsega blaga deželni odbor natančno nikdar ni mogel določiti, ker Gruška ni predložil obračuna o vseh dobavah. Opravičeval se je, češ da so na Ogrskem več blaga odposlali kot ga je prispelo v Ljubljano – sem naj bi sodila zaplenitev v Zaporešiču.

O tej aprovizacijski akciji se nikdar ni sklepalo na seji deželnega odbora in prav tako so bile ostale odredbe deželnega glavarja in članov le redkokdaj potrebene. Podrobnosti teh akcij so poznali deželni odborniki dr. Lampe, dr. Pegan in dr. Zajc. Vedno je eden ali drugi od njih podpisoval rešitve v odsotnosti deželnega glavarja. V zapisnikih sej deželnega odbora je najti le to, da je imel deželni glavar nekako splošno pooblastilo za razpolaganje z različnimi živili. Tako se je zgodilo na seji 3.

maja 1917:¹⁵ »V olajšanje aprovizaičnih akcij dežele se določa, da deželni glavar po svoji previdnosti odloča o sprejemanju mesa po znižani ali lastni ceni iz deželne mesnice pri »deželnem mestu« (namreč za dobavo klavne živine), o nakazovanju slanin in drugega aprovizaičnega blaga iz deželnih zalog po maksimalni ali lastni ceni in nakazovanju mleka ter mlečnih izdelkov iz deželnih pristav in prisilne delavnice. Vse tozadevne dosedanje odredbe deželnega glavarja se v celoti odobro«. Druga skupina se nanaša na poskus, da bi dobili z Ogrske moko, koruzo, mast in morda tudi druga živila.

Deželni odbor je začetkom leta 1917 z Gruško nameraval dobaviti z Ogrske moko, koruzo, mast in druga živila. V ta namen je naprosil Ilirsko banko, da je dala dne 15. januarja 1917 deželni industrijski banki v Budimpešti na razpolago vsoto 500.000 K. O vseh teh stvareh se ni razpravljalo na seji deželnega odbora in iz aktov ni razvidno, kako je prišla Ilirska banka do tega, da je založila za deželo vsoto 500.000 K.

Vendar akcija ni bila izvedena.¹⁶

Tretja skupina se nanaša na lastno režijo v deželnih dobrodelnih zavodih, ki se je pričela z letom 1917.

Marca 1918 se je Gruška ponudil deželi, da bi se mu izročila dobava fižola, graha, kaše, ajde, prosa, testenin in suhih gob iz ruske Poljske. To ponudbo je deželni odbor sprejel, ker je bil za to, da preskrbi z živili deželne dobrodelne zavode, v katerih se je s 1. novembrom 1917 vpeljala lastna režija. Gruški so 9. marca 1918 v ta namen izplačali 160.000 K in 14. marca 1918 860.000 K, skupaj 1.020.000 K.¹⁷

Ker se je pri tej kupčiji za deželo kazalo preveliko tveganje, je deželni odbor kasneje odredil, da se kupčija odstopi Deželnemu mestu za dobavo živine (17. aprila 1918).¹⁸ Kljub temu, da se je akcija prenesla na vnovčevalnico, jo je vseeno še nadalje vodil deželni glavar, ne da bi o posameznih ukrepih obveščal vnovčevalnico.

Vse podrobnosti akcije niso bile znane niti nadupravitelju Nebenführerju, čeprav se je deželni glavar posluževal tega uradnika vselej, ko je šlo za nabavo blaga preko Gruške.

Blago je prišlo v Ljubljano postopoma v 4 vagonih: 24.436 kg fižola, 1.147 kg ajdove kaše, 769 kg kaše, 87 kg prosa, 74 kg graha, 4.261 kg ajde, 3.966 kg testenin, 5.551 kg suhih gob. Suhe gobe so vrnili prodajalecu, ker so ugotovili, da blago ni ustrezalo ponudbi. (Naročili so jurčke, prejeli pa mešane gobe.) Trije vagoni so bili zaplenjeni v Lvovu.

Obračuna o vseh dobavah Gruška ni predložil, denarja, ki mu je ostal od prejete vsote 1.020.000 K ni vrnil, ker je odposlal manj blaga, suhe gobe pa so bile vrnjene.¹⁹

Deželni odbor je skušal z draginjskimi podporami za ljudsko in meščansko učiteljstvo izboljšati razmere učiteljskemu stanu.

ad3/ Imovinska problematika

Gradivo za imovinsko problematiko je daleč najobsežnejše. Deželno imovino predstavljajo deželni sklad in z njim združeni podskladi ter posebni skla-

di. Deželni sklad in z njim združeni skladi so v obdobju 1919-1920 z izjemo gladališča in botaničnega vrta prešli v roke raznih poverjeništev in niso bili več v upravi komisije za upravo kranjske deželne imovine, čeprav si je dežela pridržala lastninsko pravico. Vrednost tega sklada in združenih podskladov je znašala 11.477.379 K 95 kr.²⁰ Najpomembnejše nepremičnine dežele so bile: deželni dvorec,²¹ deželni muzej,²² deželno gledališče²³, prisilna delavnica²⁴, deželni dobrodelni zavodi²⁵, deželna kmetijska šola na Grmu²⁶, deželne pristave na Robežu²⁷ v Mali Loki²⁸, Česnjicah²⁹ ter mitninske hiše v Radečah, Krškem in Podmartu.³⁰ Poleg teh so bile še stavbne posesti v Ljubljani in posesti, ki so bile nakupljene za gradnjo elektrarn in cest ter elektrarni Završnica in Ukanc, ki ju je prevzela dežela od vojaške uprave.³¹

Gradivo precej natančno navaja tedanje razmere delovanja naštetih ustanov. Lahko jih skiciramo v nekaj stavkih.

Deželni dvorec v Ljubljani, Kongresni trg 11, je bil ovrednoten v višini 774.000 K. V njem je bila vojaška rezervna bolnica. Po ukinitvi zbora in odbora so bili v njem poleg komisije za upravo imovine bivše vojvodine Kranjske še univerza, oddelek za trgovino in industrijo ter zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro.

Deželni muzej v Ljubljani, Bleiweisova cesta, je bil ocenjen na 43.000 K. Takratni direktor muzeja dr. Josip Mantuani je predmete, ki jih je rekvirirala vojska na železniških postajah v Kranju in Zalogu, pregledal in izbral za muzej. Obenem je muzej odkupil večje število narodnih noš in lesenega orodja od Boža Račiča iz Šabca (ohranjena je tudi prošnja ravnateljstva muzeja deželnemu zboru, da bi trate ob muzeju zaradi pomanjkanja smeli preurediti v gredice za gojenje vrtnin).

Leto 1918 je pomenilo tudi začetek dela društva Narodna galerija, ki je imelo namen združiti vse obstoječe umetnostne zbirke, predvsem slovenskih umetnikov vseh dob. Društvo je pridobivalo umetnine z nakupi in darili, posedovalo je znaten denarni fond, ni pa imelo primernih prostorov. Namen društva je bila pridobitev ustreznega prostora in prenos umetniških del iz deželnega muzeja. (Dokler pa ni imelo prostorov, je prosilo odbor, da bi muzej shranil slike.)

Deželni muzej je 1. junija 1920 prešel v upravo poverjenišstva za uk in bogočastje.

Deželno sodišče v Ljubljani je bilo ocenjeno na 520.000 K.

Na prošnjo Slovenske matice, Leonove družbe, Dramatičnega društva, Zveze dramatičnih društev in Glasbene matice je deželni odbor Slovenskemu gledališkemu konzorciju izročil deželno gledališko poslopje v uporabo za sezono 1918/1919 ter s tem omogočil obnovitev slovenskih gledaliških predstav. Poslopje in inventar sta bila zaradi večletne uporabe gledališča za kinematograf v slabem stanju. V vojnem času je imel stavbo v najemu lastnik kinematografskega podjetja Kino – Central Ivan Štefe. Podjetje je pričelo delovati 1. maja 1915. Slovenska krščanska zveza, ki je imela gledališče v najemu, je poverila vodstvo kina posebnemu odboru, spomladi leta 1916 pa društvu Kino, ki se je osno-

valo kot posebni odsek SKZ. Neposredno vodstvo kina je prešlo v roke članu prvotnega odbora oziroma članu poznejšega društva Kino Ivanu Štefetu. Na zadnji seji 22. oktobra 1918 je deželni odbor dokončno uredbo razmerja gledališkega konzorcija do dežele prepustil zboru, prav tako je dovolil Ivanu Štefetu, seveda v dogovoru z gledališkim konzorcijem, da sme predvajati filme enkrat na teden, ko ni bilo gledaliških predstav.

Gledališče je prešlo v upravo poverjeništvu za uk in bogočastje 12. maja 1921.

Botanični vrt je bil odkupljen od Slovenske kmetijske družbe za učne namene leta 1910 in ni bil izročen državi.

Prisilna delavnica v Ljubljani je bila ocenjena na vrednost 290.000 K. V času vojne so bili nastanjeni v njej tudi živčno bolni vojaki, hiraleci in ruski ujetniki, ki so 7. novembra 1918 odšli. Po sklepu deželne vlade 25. januarja 1920 je prešla prisilna delavnica k zdravstvenemu odseku za Slovenijo in Istro.

Deželna dobrodelna zavoda sta bila deželna bolnica v Ljubljani in deželna psihiatrična bolnica na Studencu. Obe sta prešli 1. avgusta 1919 v državno upravo.

Deželne pristave v Mali Loki, Češnjicah in na Robežu, so bile deželna kmetijska posestva, namenjena predvsem vzreji živine, deželna kmetijska šola na Grmu pa izobrazbi kmečke mladine. Pristava na Robežu pa je ves čas vojenga obdobja skrbela za preskrbo z mlekom za deželne zavode pa tudi za posameznike v Ljubljani.

Mitninske hiše v Radečah, Krškem in Podnartu s pripadajočimi mostovi so bile po prevratu izročene poverjeništvu za javna dela.

Posebni skladi so izkazovali imovino po stanju z dne 31. decembra 1920 in to zato, ker je z njimi še vedno upravljala komisija za upravo kranjske deželne imovine. Ti skladi so bili: deželni melioracijski sklad, garancijski sklad dolenjskih železnic, zapuščina Viktorja Smoleta, sklad za reorganizacijo muzeja, vseučilišni sklad, sklad za triprocentno državno potresno posojilo, rezerva za škodo po toči na posestvu grmske šole, posebni denarji za deželno gledališče, rezerva za povzdigo živinoreje, gospodarske zadruge kmetijskega značaja, garancijska zaloga za nakup krav v Švici, rezervni sklad deželne pristave na Robežu in posebni denarji. Vrednost celotnega sklada je znašala 14.766.170 K 69 kr.

Od posebnih skladov je bil najpomembnejši melioracijski, ki je pokrival stroške kmetijske melioracije, uravnave rek, potokov in hudournikov, preskrbe z vodo, stroške gradenj in popravil cest in mostov. Vsa našeta melioracijska dela je sofinancirala dežela, sodelovali pa so lahko država, okraj, občina ali zainteresirani posamezniki. Ohranjeno gradivo melioracijskih del navaja številne konkretne primere na celotnem področju Kranjske; po svojem obsegu bi zadostilo temam posebnih referatov.

OPOMBE

1. Deželni zbor in odbor – sejni zapisniki odbora – sejni zapisnik 22. oktobra 1918. — 2. Deželni zbor in odbor – deželni odbor in njegovi člani 1918 – spis 1141, 1324, 1149. — 3. Deželni zbor in odbor – zapisniki sej deželnega odbora 1918 – seja 19. junija 1918. — 4. Deželni zbor

in odbor – razno (reg. fasc. XIII, spis 7078). — 5. Deželni zbor in odbor – razno (reg. fasc. XIII, spis 7570). — 6. Deželni zbor in odbor – razno (reg. fasc. XIII, spis 7580). — 7. Deželni zbor in odbor – zapisniki sej deželnega odbora – sejni zapisnik 24. avgusta 1918. — 8. Deželni zbor in odbor – zapisniki sej deželnega odbora – sejni zapisnik 22. oktobra 1918 – del uvodnega govora deželnega predsednika dr. Ivana Šušteršiča na zadnji odborovi seji. — 9. Deželni zbor in odbor – zapisniki sej deželnega odbora – seja odbora 10. oktobra 1917. — 10. Deželni zbor in odbor – razno (živila – reg. fasc. XIII, 11. oktober 1917); Odborova okrožnica glede ustanovitve aprovizacijskih odborov. — 11. Deželni zbor in odbor – zapisniki sej deželnega odbora – zapisnik seje 15. decembra 1917. — 12. Revizijska kontrolna komisija – poročilo o delovanju deželnega odbora, ki je bilo oddano predsedstvu deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani. Z naredbu Narodne vlade SIHS v Ljubljani dne 4. novembra 1918, št. 44, je bila revizijski in kontrolni komisiji izročena revizija poslovanja prejšnjega kranjskega odbora. Svoje delo je revizijska in kontrolna komisija v glavnem končala in je 28. februarja 1919 predlagala predsedstvu deželne vlade za Slovenijo izdelan operat. Predsednik komisije je bil dr. V. Gregorčič. — 13. Deželni zbor in odbor – razno (živila – reg. fasc. XIII, avgust 1916 – spis: 13900, 13952 ..., 14159 – ogrska mast; spis: 16261 – deželna banka izplača Gruški 240.000 K za 4 vagone masti. — 14. Deželni zbor in odbor – razno – živila (reg. fasc. XIII) spisi: 2991, 4179, 4902 – delitev živil. — 15. Deželni zbor in odbor – seje deželnega odbora – seja 3. maja 1917. — 16. isto kot 12. — 17. Deželni zbor in odbor – seje deželnega odbora – seja 17. aprila 1918 (reg. fasc. XIII) spis 4812. — 18. Deželni zbor in odbor – razno – živila (reg. fasc. XIII), spis 4812 – uradno poročilo deželnega glavarja glede nove aprovizacijske akcije s posredovanjem Gruške na Dunaju. — 19. isto kot 12. — 20. Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2. — 21. Deželni zbor in odbor – deželni dvorec (reg. fasc. IV/4 – 1918, spis 13131 – Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2. — 22. Muzej, reg. fasc. IX/5, 1918, spis 12803, 12910 – Narodna galerija – seja odbora 24. avgusta 1918 – Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2. — 23. Komisija za presnovo javne uprave – deželno gledališče in dramatično društvo (reg. fasc. IV/9, 1918, 18. februar 1918, spis 2592); zapisniki sej deželnega odbora: seja 18. februarja 1918, seja 17. aprila 1918, seja 22. oktobra 1918; Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2; – isto kot 12. — 24. Deželni zbor in odbor – prisilna delavnica (reg. fasc. VIII/5, 1918, VI/1 spis 12923). — 25. Deželni zbor in odbor – deželni dobrodelni zavodi (VI/3, 1918), Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2. — 26. Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2; – Deželni zbor in odbor – kmetijska šola na Grmu (reg. fasc. IX/3, 1918); – Deželni zbor in odbor – seje deželnega odbora – seja 18. februarja 1918. — 27. Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2; – Deželni zbor in odbor – govedoreja (reg. fasc. IX/3) 1918 – Robež (za vzrejo mladih bikov za plemenske namene); – Deželni zbor in odbor – razno (živila – reg. fasc. XIII) – deželna mlekar- na; Deželni zbor in odbor – seje deželnega odbora – seja 15. junija 1918; – Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2. — 28. Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2; – Deželni zbor in odbor – razno – Mala Loka na Dolenjskem za semensko poskuševališče. (reg. fasc. XIII) 1918; Deželni zbor in odbor – deželno posestvo (reg. fasc. XIII, 1918). — 29. Komisija za presnovo javne uprave, fasc. 2; Deželni zbor in odbor – razno – Češnjice (v Fari pri Moravčah) – deželno posestvo (reg. fasc. XIII, 1918). — 30. Deželni zbor in odbor – mitninske zadeve (reg. fasc. XI/3, 1918) – Radeče (reg. fasc. X/1); Krško (reg. fasc. X/1). — 31. Deželni zbor in odbor – razno – električne naprave dežele (reg. fasc. XIII); Žirovnica – spis 176, 614, 1817, 2443 (reg. fasc. XIII); Savica – Ukanc – spis 2217, 5034/3512, 11362, 12493/1918 – 8625

ZUSAMMENFASSUNG

Das Archivgut des Krainer Landesausschusses und das Jahr 1918

Saša Seršec

Nach dem Jahre 1914, also im Kriegszustand, ist der Landtag nicht mehr zusammengekommen. Mit der Arbeit hat der Landesausschuß fortgesetzt. Er traf sich an der Sitzungen, wo er im Namen des Landtags vorläufige Entschlüsse faßte. Trotz der Kriegsverhältnisse hat das Land für die Arbeitskontinuität Sorgen getragen. Der Ausschuß ist am 22. Oktober 1918, als er seine politische Macht verlor, zum letzten Male zusammengekommen, hat aber noch immer alle laufende Angelegenheiten fertiggebracht. Am 14. November 1918 hat das Präsidium der SHS Volksregierung die Verordnung zur Aufhebung

des Landesausschusses erlassen.

Die Absicht des Beitrags ist eine teilweise Tätigkeitsdarstellung des Landesausschusses im Jahre 1918, die Betonung ist an der politischen, sozialen und Vermögensproblematik. Der politische Teil behandelt die Sitzung vom 19.6.1918, als die Ausschußmitglieder den Entschluß betreffend der unloyalen Tätigkeit von dr. Ante Trumbić faßte und das Kreisschreiben an alle Gemeinden verschickte, und die letzte Sitzung am 22. Oktober 1918, als der Ausschuß die Kundmachung des Nationalrates (am 19. Oktober 1918) begrüßte.

Der soziale Teil behandelt die Tätigkeit der Approvisionierungsausschüsse und die Nahrungsmittelanschaffung in Ungarn und Rußland mit Hilfe des Vermittlers Ferdinand Gruška.

Das Vermögensproblematik betreffende Archivgut ist am umfangreichsten. Im Beitrag werden eingehender unbewegliche Güter erörtert, die das Land zu eigen hatte.
